

In het spoor van Franciscus

Het goede leven delen en beschermen

Week van het Katholiek Onderwijs 2019

- Les 1 Goed en mooi
- Les 2 Zusje Aarde
- Les 3 Huis van ons allemaal

Materiaal voor het vak godsdienst-levensbeschouwing voor de midden- en bovenbouw.

Bronzen beeld van Franciscus van Assisi, gemaakt door Martini in 1984, Monte Urpinu, Cagliari in Sardinië, Italië.

Inhoud

Woord vooraf	3
Les 1: Goed en mooi	4
1 Geven en krijgen	4
2 Cadeau	4
3 Verhaal: In het begin	5
4 Geef het door	5
In het begin	6
Les 2: Zusje Aarde	8
1 Franciscus van Assisi (1182-1226)	8
2 Het zonneliel	8
3 Alles is familie	9
4 Zusje Aarde	9
Afbeelding Franciscus van Assisi	
Zonneliel voor kinderen	11
Franciscus van Assisi (1182-1226)	12
Les 3: Huis van ons allemaal	13
1 De paus	13
2 Huis van ons allemaal	13
3 Wat kunnen wij doen?	14
4 Een groene groep en een groene school	14
Foto Paus Franciscus	15

Woord vooraf

Dit materiaal is ontwikkeld ter gelegenheid van de Week van het Katholiek Onderwijs 2019, die wordt gehouden van 30 september tot en met 4 oktober. Op 4 oktober is het Werelddierendag. Het is de feestdag van de heilige Franciscus van Assisi, die bekend staat niet alleen om zijn liefde voor dieren, maar voor de hele schepping: onze aarde, die hij 'zusje' noemt.

De figuur van Franciscus zegt meteen iets over het thema van het materiaal: het gaat om de zorg voor onze aarde. De huidige paus, die ook Franciscus heet (en dat is geen toeval!) spreekt van de zorg voor 'ons gemeenschappelijk huis'.

Het materiaal bestaat uit drie lessen die elkaar aanvullen maar die ook los van elkaar gebruikt kunnen worden. Elke les is een afzonderlijk geheel. Ze zijn bedoeld voor de midden- en bovenbouw. Het verschil in niveau zal vorm krijgen in hoe de leerlingen reageren, al naar gelang hun leeftijd.

Elke les duurt tussen de 30 en 45 minuten.

Dit is de opzet:

Les 1 gaat terug naar het begin van onze wereld, zoals die wordt beschreven in de Bijbel. Daarbij ontdekken de leerlingen dat je de aarde kunt zien als een cadeau, waar we ons hele leven van mogen genieten. En zij zien, dat dat cadeau 'goed en mooi' is.

Bij deze les wordt het verhaal 'In het begin' uit de Kijkbijbel aangeleverd voor het digibord.

Les 2 gaat over Franciscus van Assisi, wiens feest wij vieren op Werelddierendag. Franciscus heeft een zonnelied geschreven, waarin hij de natuur bezingt: de zon, de maan, de wind, de sterren, het water, het vuur en de hele aarde. Hij noemt ze afwisselend 'broer' en 'zus'. Dat zegt iets over de manier waarop ook wij naar de aarde kunnen kijken.

Bij deze les wordt het 'Zonnelied' van Franciscus aangeleverd, in een versie voor kinderen. Ook hoort hier een afbeelding van de heilige Franciscus bij.

Les 3 gaat over een andere Franciscus: de huidige paus, die de naam van Franciscus van Assisi heeft gekozen omdat hij net zoals de heilige, wil opkomen voor de zwakken, de armen en onze planeet. In deze les denken de leerlingen na over wat zij zelf kunnen doen om bij te dragen aan een beter milieu.

Bij deze les wordt een foto van de paus geleverd voor het digibord.

De school is een belangrijke plek om te groeien in het bewustzijn dat wij allemaal verantwoordelijk zijn voor ons gemeenschappelijk huis. Want de aarde is een huis voor ons allemaal.

Veel plezier toegewenst met dit materiaal!

Les 1: Goed en mooi

Doelen:

- De leerlingen begrijpen dat je de aarde kunt zien als een cadeau.
- Zij kunnen de aarde zien als iets dat 'goed en mooi' is.
- Ze hebben ideeën over welke goede en mooie dingen van de aarde ze willen doorgeven aan de kinderen (generaties) na hen.

Nodig:

- Een (kleine) globe of een stressbal in de vorm van een werelddbol, ingepakt als een cadeau.
- 'In het Begin' uit de Kijkbijbel; de tekst zit bij dit materiaal.

1 Geven en krijgen

Ga met de leerlingen in gesprek met behulp van de volgende vragen:

- a. Hoe vind je het om iemand een cadeau te geven?
- b. Hoe kies je het uit?
- c. Hoe vind je het om een cadeau te krijgen?
- d. Wat is het mooiste cadeau, dat je hebt gekregen?

Elk cadeau zegt iets over de gever zelf. Hoe denken de leerlingen daarover?

Wanneer je een cadeau hebt gekregen, hoe ga je daarmee om?

2 Cadeau

Laat het pakje (waarin de werelddbol zit) zien en vraag aan één van de leerlingen om het uit te pakken.

Wat is zijn/haar reactie?

Ga in gesprek met de leerlingen:

- a. Wat is dit voor een cadeau?
- b. Wanneer hebben wij dit gekregen?
- c. Van wie?
- d. Mogen we het houden?

Het gaat niet om de globe/stressbal die in het pakje zit, maar om de aarde zelf: we hebben de aarde cadeau gekregen om op te leven. Op de vragen zullen er verschillende antwoorden komen. Bij 'wanneer' kun je denken aan het begin van alles, maar ook aan het moment van je geboorte. Bij 'wie' zullen sommige kinderen 'God' zeggen; anderen zeggen misschien: 'Van de mensen die voor ons hebben geleefd.' Het is een cadeau waar we ons hele leven van mogen genieten maar dat we daarna weer doorgeven aan de mensen die na ons komen.

3 Verhaal: In het begin

Lees het scheppingsverhaal voor uit de Kijkbijbel (Genesis 1). Bij de jongere leerlingen kunt u de tekeningen erbij laten zien (als het boek beschikbaar is); bij de oudere leerlingen kunt u de tekst op het digibord laten zien. Het is een duidelijke tekst die dicht bij de oorspronkelijke Bijbeltekst staat. Hoewel hij voor kinderen geschreven is tussen 6 en 9 jaar is hij ook in de bovenbouw goed bruikbaar; het is een krachtige tekst. Het scheppingsverhaal is niet geschreven als een wetenschappelijke verhandeling maar als het begin van de heilsgeschiedenis van God met mensen: God heeft de hemel en de aarde geschapen voor het geluk (het heil) van alle mensen. Het is een geschenk dat Hij geeft uit pure goedheid. De schepping is dan ook 'goed en mooi'. Die uitdrukking komt steeds terug in de tekst. Dat is belangrijk: want het nodigt ons uit om positief naar onze aarde te kijken.

Ga met de leerlingen in gesprek over het verhaal. Wat valt hen op? God brengt orde aan: hij scheidt licht en donker, lucht (de hemel) en aarde, de zee en het land. Een aantal elementen komen steeds terug. Er staat herhaaldelijk dat God spreekt – en dan gebeurt het ook. Het Hebreeuwse woord daarvoor is 'dabar': dat betekent woord en daad tegelijk. Wat ook steeds terugkomt is de vermelding dat er een dag voorbij is en de volgende dag begint. Daarin is ons ritme van te herkennen van de dagen die elkaar opvolgen. Een zin die belangrijk is en steeds terugkomt is: 'God zag dat het goed en mooi was.' Ga daar met de leerlingen wat dieper op in. Waarom zou die zin er zo vaak staan? Wat betekent het? Er staat één keer zelfs dat het 'heel goed en heel mooi' was: wanneer is dat? En welke opdracht krijgen mensen?

Stel nu de vraag: 'Wat vind jij goed en mooi, aan de aarde die wij gekregen hebben?' Het is een brede vraag die wat concreter wordt als je het betreft op de eigen leefwereld: dieren, de natuur in de buurt, dat er bomen zijn, ook in de stad, dat er schoon water is, dat het lekker weer is... Laat de kinderen hierover in groepjes met elkaar van gedachten wisselen. In de hogere groepen kunnen leerlingen hun antwoorden opschrijven.

4 Geef het door

De aarde is een cadeau dat wij weer zullen doorgeven. De leerlingen zijn de toekomst: zij zullen een belangrijk aandeel hebben in de zorg voor onze aarde. En straks zijn de volgende generaties weer aan de beurt.

Pak opnieuw de werelddol/stressbal en stel de vraag:

'Wat voor een wereld wil je doorgeven, aan wie er na jou komen?'

Geef de bol aan de eerste leerling die antwoord wil geven; deze geeft hem door aan de volgende die wil reageren enz. Wie antwoordt, heeft de bol in zijn/haar hand.

Duur in totaal: 30 tot 45 minuten

In het begin

In het begin maakte God de hemel en de aarde.
De aarde was nog woest en leeg.
Een stormwind woei over het donkere water.
Toen riep God: 'Licht!' En het werd licht.
God zag dat het licht goed en mooi was,
en Hij scheidde het licht van het donker.
Hij noemde het licht: dag,
en het donker noemde Hij: nacht.
Dat was de eerste dag.
Op de tweede dag maakte God de blauwe lucht en de wolken.
Die noemde Hij: hemel.
Toen was de tweede dag voorbij.
Op de derde dag maakte God het strand
met aan de ene kant de zee en aan de andere kant het land.
Op het land liet Hij bomen groeien en planten en bloemen.
God zag dat het goed en mooi was.
Toen was de derde dag voorbij.
Op de vierde dag zei God: 'Er moeten lichten komen
om verschil te maken tussen dag en nacht.
Ze moeten licht geven op de aarde.'
En zo gebeurde het.
Eerst maakte God de zon, voor overdag.
Voor de nacht maakte Hij de maan en de sterren.
God zag dat het goed en mooi was.
Toen was de vierde dag voorbij.
Op de vijfde dag zei God:
'Er moeten vissen in het water zwemmen, grote en kleine.
De zee moet vol vissen worden en andere waterdieren.'
'En ook moeten er vogels komen,' zei God.
'Die moeten vliegen in de blauwe lucht, en onder de witte wolken.'
God zag dat het goed en mooi was.
God zei tegen de vissen en de vogels:
'Zorg dat je veel jongen krijgt.
Veel vissen moeten er komen, en veel vogels.'
Toen was de vijfde dag voorbij.
Op de zesde dag maakte God alle dieren die op het land leven,
tamme en wilde dieren, grote en kleine.
God zag dat het goed en mooi was.
Tenslotte zei God: 'Nu gaan we mensen maken.
De mensen moeten op mij lijken.'

Ze zullen het voor het zeggen hebben op de aarde.
Ze moeten zorgen voor de vogels en de vissen,
en voor de dieren op het land.'
Toen maakte God de mens, man en vrouw.
En God keek naar alles wat Hij gemaakt had.
Het was heel goed en heel mooi.
Toen was de zesde dag voorbij.
In zes dagen heeft God de hemel en de aarde gemaakt,
en de zee met alles wat daarin is.
Op de zevende dag rustte Hij uit van al het werk dat Hij gedaan had.
Dat is de geschiedenis van de hemel en de aarde.
Zo heeft God ze gemaakt.

Uit: *Kijkbijbel, verhalen uit het Oude en het Nieuwe Testament*, getekend door Kees de Kort, NBG 1992

Les 2: Zusje Aarde

Doelen:

- De leerlingen weten wie Franciscus van Assisi is.
- Zij weten hoe hij naar de schepping keek, naar onze aarde en de natuur: alsof het familie is.
- Ze voelen aan dat het uitmaakt hoe je naar onze aarde kijkt: dat bepaalt hoe je ermee omgaat.

Nodig:

- Een afbeelding van Franciscus van Assisi voor het digibord; deze hoort bij dit materiaal.
- Witte kartonnen kaartjes zo groot als een creditcard.
- Het Zonnelied voor kinderen; dit hoort bij het materiaal.

1 Franciscus van Assisi (1182-1226)

Heiligen zijn mannen en vrouwen die door de Kerk zijn gekozen als voorbeeld voor andere mensen. Eén van de bekendste heiligen is de Franciscus van Assisi. Zijn feestdag op 4 oktober is uitgeroepen tot Wereld-dierendag. Dat wordt op scholen wel gevierd.

Franciscus' leven stond in het teken van de zwakkere. Hij had oog voor alles wat kwetsbaar was, zoals arme mensen. Uit solidariteit wilde hij zelf arm zijn en gaf hij al zijn bezittingen weg. Hij hield van dieren en preekte zelfs tegen ze: voor hem waren ze evenveel waard als mensen. Hij koesterde al het goede en het mooie van de schepping. Franciscus was een gelovig man die zijn leven aan God heeft gewijd. Hij heeft een kloosterorde gesticht die nog steeds bestaat: de Franciscanen. Zij worden 'minderbroeders' genoemd, omdat ze sober leven en optrekken met de armen.

Laat de afbeelding van Franciscus van Assisi op het digibord zien. Weet iemand wie hij is? En wat een heilige is? Stel Franciscus aan de leerlingen voor, met behulp van bovenstaande informatie en de korte levensbeschrijving die aan dit materiaal is toegevoegd.

2 Het zonnelied

Aan het einde van zijn leven werd Franciscus ziek. Hij lag in een hutje van stromatten bij het klooster. Daar maakte hij de tekst van een lied over de schepping, om God te prijzen. Hij maakte er een melodie bij en zong het samen met andere mannen uit het klooster. Toen hij daarvoor zelf te ziek was, bleven twee broeders het lied elke dag voor hem zingen, tot hij stierf.

Het zonnelied voor kinderen is gebaseerd op het lied van Franciscus. Het doet denken aan het scheppingsverhaal uit de Bijbel (Genesis 1): zon, maan, sterren, wind, bomen en water worden genoemd.

Lees het zonnelied voor en laat de tekst eventueel zien op het digibord. Laat de leerlingen reageren: wat valt ze op? Wat spreekt ze aan? En wat niet?

3 Alles is familie

Het zal de leerlingen zeker zijn opgevallen dat Franciscus op een speciale manier spreekt over de dingen van de natuur: hij noemt ze broers en zussen. Een eerste verkenning is: wat betekenen je broers en zussen voor jou? (Als je enig kind bent kun je denken aan je neefjes en nichtjes). Ben je ouder of jonger? Wat doe je samen? Zorg je ook wel eens voor elkaar? Zoals wij naar familieleden kijken, zo kijkt Franciscus naar alles van de aarde en ook naar de aarde zelf. Hoe is het, om zo te kijken? Wat vinden de leerlingen daarvan? In het lied heeft Franciscus het over het water dat voor ons een zegen is en de aarde die voor ons zorgt. Hij zegt niet dat wij voor de aarde moeten zorgen. Maar als de aarde voor jou een 'zusje' en een 'moeder' is, voel je je met haar verbonden: dan is er een band. En dan zul je ook voor haar willen zorgen.

4 Zusje Aarde

Twee werkvormen om de verbondenheid met 'Zusje Aarde' zichtbaar en concreet te maken. U kunt voor één van de twee kiezen.

Werkvorm 1:

Laat de leerlingen een tekening maken met het zonnelied als inspiratie. Hang alle tekeningen op in de klas als 'groene muur', met een bordje erbij waarop staat: Zusje Aarde.

Werkvorm 2:

Geef de leerlingen elk een kartonnen kaartje. Vraag ze om op de ene kant zichzelf te tekenen en hun voor- naam erbij te zetten; op de andere kant kunnen ze een tekening maken van 'Zusje Aarde' – en die naam erbij schrijven. Zo hebben ze een kaartje dat ze bij zich kunnen steken: in hun broekzak, in hun tas of in hun etui. Dan word je er steeds aan herinnerd dat je bij elkaar hoort.

NB: het wordt nog mooier als de kaartjes worden gelamineerd.

Duur in totaal: 45 minuten

Zonnelied voor kinderen

Goeie dag, broeder zon,
je schijnt op mijn gezicht
elke morgen wordt ik wakker
van jouw warme licht.

Goede nacht, zusje maan
je kijkt naar mij van verre
en daarboven heel erg helder
fonkelen alle sterren.

Wees gegroet, snelle wind
wat waai jij door mijn haren,
zachte bries of wilde storm
en bomen zonder blaren.

Heerlijk fris, zusje water
je bent voor ons een zegen.
Heel de aarde leeft van jou
in onweer, sneeuw of regen.

Wees geloofd, broeder vuur
je bent zo warm en prachtig!
Je verlicht de donkere nacht:
je vlam van blijheid krachtig.

Dank je wel, zusje aarde
voor alles wat je geeft.
Jij beschermt ons als een moeder
en zorgt voor al wat leeft.

Lieve God, goede Vader,
bedankt voor alle mensen
die ons helpen en vergeven,
en die ons vrede wensen.

Bron: Website Zusters Clarissen in Vlaanderen, <http://www.clarissen.be/page/zonnelied-van-franciscus>

Franciscus van Assisi (1182-1226)

Franciscus is in Assisi geboren als zoon van een rijke koopman. Hij is in luxe opgegroeid. Zijn vader ging ervan uit, dat Franciscus hem zou opvolgen. Franciscus had andere plannen: hij wilde ridder worden. Hij vocht in de oorlog tegen Perugia en werd krijgsgevangen gemaakt. Een jaar lang was hij opgesloten in een kerker; toen kon zijn vader hem vrijkopen. Al in de gevangenis was Franciscus ziek geworden; het duurde lang voordat hij beter was. Deze ervaringen zorgden ervoor dat hij anders in het leven ging staan. Hij zag melaatsen (mensen met een ernstige en besmettelijke huidziekte) op straat en werd getroffen door hun lijden. Vanaf dat moment zette hij zich in voor de zwakkeren in de samenleving.

Franciscus gooide zijn leven drastisch om. Hij deed afstand van al zijn bezittingen om een echte leerling van Jezus te kunnen zijn. Tegen de wil van zijn vader ging hij leven als een kluizenaar, in dienst van God. Hij vulde zijn dagen met bidden en het opknappen van een vervallen kerk. Hij trok rond en vertelde mensen over de blijde boodschap van Jezus Christus. Andere mannen wilden op dezelfde manier leven als Franciscus. Zo ontstond de kloosterorde van de Franciscanen, die nog steeds bestaat. De leden van deze orde worden 'minderbroeders' genoemd omdat zij zo sober mogelijk willen leven, solidair met de armen.

Franciscus van Assisi hield veel van de natuur. Hij zag de schepping als een geschenk van God. Aan het einde van zijn leven heeft hij het Zonnelied geschreven, over de dingen van de hemel (zon, maan en sterren), de dingen van de aarde (wind, water, vuur en aarde) en de levensweg van de mens. In het lied spreekt hij zijn dankbaarheid uit voor alles wat God geeft. Toen Franciscus het Zonnelied schreef, was hij al ziek. Er wordt gezegd dat hij het lied zelf heeft gezongen, zolang hij dat nog kon; daarna zongen twee van zijn broeders het voor hem. Het lied is heel bekend geworden en wordt nog steeds vertolkt.

Op 3 oktober 1226 is Franciscus gestorven. Twee jaar na zijn dood is Franciscus heilig verklaard door paus Gregorius IX. De dag na zijn overlijden, 4 oktober, is de feestdag van Sint Franciscus op de heiligenkalender van de Katholieke Kerk. In 1929 is deze feestdag uitgeroepen tot Werelddierendag, omdat Franciscus zoveel van dieren hield. Sint Franciscus is een voorbeeld voor veel mensen. De huidige paus van de Katholieke Kerk, Jorge Bergoglio, heeft bij zijn aantreden de naam 'Franciscus' aangenomen. Net zoals de man uit Assisi, wil deze paus zich inzetten voor de armen en de zwakkeren in onze samenleving.

Les 3: Huis van ons allemaal

Doelen:

- De leerlingen weten wie Paus Franciscus is en dat hij zich inzet voor de zorg voor onze aarde.
- Zij zijn zich ervan bewust dat de aarde een 'huis van ons allemaal' is, waarvoor wij allemaal zorg dragen.
- Zij kunnen concreet benoemen hoe zij (en hun ouders) zelf kunnen bijdragen aan een beter milieu en aan duurzaamheid.

Nodig:

Een afbeelding van Paus Franciscus voor het digibord; deze zit bij dit materiaal.

1 De paus

In maart 2013 werd de Argentijn Jorge Maria Bergoglio (1936) verkozen tot paus van de Rooms-Katholieke Kerk. Hij koos de naam Franciscus als leidraad en inspiratie. Net zoals Franciscus van Assisi wil hij sober leven en is hij solidair met de armen. Hij maakt zich zorgen over hoe wij met onze aarde omgaan. Daarom heeft hij in 2015 een encycliek (dit is een pauselijke brief, een belangrijk document) geschreven: *Laudato Si'* van Paus Franciscus over de zorg voor het gemeenschappelijk huis. Opnieuw verwijst hij naar de heilige Franciscus, die in verbinding stond met de hele schepping: 'Zoals dat gebeurt wanneer wij op iemand verliefd worden, was Franciscus' reactie, telkens wanneer hij naar de zon, de maan, de kleinste dieren keek, zingen en daarbij betrok hij in zijn lof alle andere schepselen.'¹ De titel van de brief, *Laudato Si'*, is een zin uit het Zonnelied van de heilige Franciscus en betekent: 'Geprezen zijt Gij.'

Laat de afbeelding van de paus op het digibord zien. Kennen de leerlingen hem? Weten ze dat een paus aan het hoofd staat van de Rooms-Katholieke Kerk? Ga in op de keuze voor de naam Franciscus en geef aan dat hij een pauselijke brief (encycliek) heeft geschreven, gericht aan iedereen die deze planeet bewoont.

2 Huis van ons allemaal

Paus Franciscus noemt de planeet aarde 'ons gemeenschappelijk huis': het huis van ons allemaal. Ga in gesprek over deze uitdrukking, zodat ze begrijpen wat ermee wordt bedoeld.

Laat de leerlingen vervolgens in groepjes van twee op een vel papier een groot, leeg huis tekenen. Vraag hun om in het huis te schrijven wie of wat er in dit 'huis van ons allemaal' wonen. Ze zullen ontdekken dat dat niet alleen mensen zijn maar ook bomen, planten, dieren (allerlei soorten), de zee, de lucht: alles wat leeft en wat nodig is om te kunnen leven. Koppel in de grote groep terug, wat de leerlingen hebben opgeschreven.

.....
¹ Encycliek *Laudato Si'* van Paus Franciscus over de zorg voor het gemeenschappelijk huis, Kerkelijke Documentatie 2015 / nummer 2, p. 12.

3 Wat kunnen wij doen?

Wie moet er zorgen voor het huis van ons allemaal? Vraag de leerlingen hoe zij hierover denken. Kunnen zij zelf hieraan bijdragen? Hoe?

Maak samen met de leerlingen een lijst van alle dingen die wij kunnen doen, voor het milieu en voor de duurzaamheid. Probeer zoveel mogelijk reacties te krijgen. Het hoeven niet alleen dingen te zijn die zij zelf, op hun leeftijd, al kunnen doen maar ook dingen die hun ouders (kunnen) doen, in het gezin. Alle suggesties zijn waardevol.

In zijn encycliciek noemt Paus Franciscus een aantal dingen, zoals een trui aantrekken in plaats van de verwarming aanzetten, het vermijden van plastic of papieren materiaal, minder water gebruiken, afval scheiden, niet teveel koken (zodat je niets weg hoeft te gooien), reizen met het openbaar vervoer of carpoolen.² Er is nog meer te bedenken. Het lijken kleine dingen maar ze zijn belangrijk om te doen, zoals de paus benadrukt in zijn brief. En hij zegt ook dat dit besef van jongs af aan moet groeien. De school is één van de plekken waar dit bewustzijn kan worden aangeleerd.

4 Een groene groep en een groene school

Kies samen uit de lijst die jullie gemaakt hebben een top 3 van dingen die de kinderen zelf kunnen doen voor het milieu. Maak hiervan een plakkaat, dat in de klas wordt opgehangen.

Spreek met de leerlingen af dat zij één van de drie dingen kiezen om een week vol te houden. Houd na die week een evaluatie: hoe ging het? Wat ben je tegengekomen?

Spreek nu af dat ze doorgaan met dit punt, en daarnaast een tweede kiezen uit de top 3 voor de komende week. Het is wel belangrijk om regelmatig de vinger aan de pols te houden, anders verdwijnt de motivatie en wordt het geen gemeenschappelijk project.

Als de groep dit doet, wordt het een groene groep. Als meer groepen zich hiermee bezighouden, draag je bij aan een groene school.

Duur in totaal: 30 minuten

.....
² Encycliciek *Laudato Si'*, p. 121.

Cum approbatione ecclesiastica
Haarlem, 26 juli 2019
+Jan Hendriks
Bisschop-referent voor het onderwijs

